

ללכת בעקבותיו של רבי שמעון בר יוחאי

מעשה באיש אחד בעל עסקים רבים ומוצלחים, בן יחיד של רב זקן ששימש בקהילות, וכתב ספרים רבים. הבן שהיה טרוד בעסקיו הניח את אביו הגלמוד במוסד "בית אבות" ופעם בחודשיים ביקר אצל אביו לכמה דקות. אמנם פעם בשבועיים צלצל טלפונית למזכיר המוסד לשאול אם אביו עדיין חי ואם יש בעיות. האב הזקן התלונן פעם לפקיד המוסד על יחס הזלזול מצד בנו שאיננו מתפנה להתעניין בו. ציערה אותו במיוחד העובדה שהבן היחיד הזה איננו לומד בספרים הרבים שחיבר שמסר לו במתנה. בא פקיד זה למשרדו של אותו בעל עסק מוצלח לעורר אותו על תלונת אביו. ענה הבן בתדהמה: "כיצד תוכל לומר שאני מזלזל באבי? הרי תמונה שלו על הקיר של משרדי, וגם הספרים מונחים בארון הספרים שבביתי. אמנם אין לי זמן להגות בהם, אבל פעם בשנה (לפני פסח) אני מנגב אותם מהאבק. תאמר ששכחתי אותה? זה מוגזם".

מה הנמשל? אמנם שמו של רבי שמעון בר יוחאי נערץ אצל כולם. רבבות פוקדים את קברו. הספרים שלו (זהר, תיקוני זהר, ואף מאמריו הרבים המובאים בש"ס ומדרשים) מעטרים ארון הספרים שלנו. אמנם אין לנו פנאי לעסוק בהם, אבל לומר ששכחנו אותה? הא כיצד? הרי בכל ל"ג בעומר אנו טורחים לנסוע למירון, נסיעה של כמה שעות בכל כיוון, ואנו ערים אז כל הלילה למען זיכרון שמו. גם בתפילות לפני תקיעת שופר בראש השנה אנו מבקשים שיתקבלו ברצון "בזכות בר יוחאי". ומה עוד שהילדים שלנו מדליקים מדורות בכל רחבי ארצנו ושרים את הפזמון "בר יוחאי נמשחת אשריך". אחרי כל זה תאשים אותנו שאנו מזלזלים במורשתנו?

במאמר קצר זה הבה נתמקד בארבעה לימודים שהוריש לנו רבי שמעון בר יוחאי:

[א] יש חשיבות לחפש טעמים ונימוקים למצוות. אמנם נכון שיש לקיימן גם בלי שיודעים הטעם. נכון שאין רשות לשנות פרטי דקדוקים בקיום המצוה מפני הטעמים, אבל חייבים לבקש להם טעם. זאת ידענו כי רבי שמעון היה דורש טעמא דקרא (יבמות כ"ג, גיטין מ"ט, קידושין ס"ח, בבא מציעא קט"ו ועוד). זאת אומרת ציווי ה' אינו חוק עיוור, אלא יש לו טעם אנושי המובן לשכל בן אדם. ובעצם גם הרמב"ם הדריך אותנו לחפש טעם והגיון למצוות. כך לשונו: "אע"פ שכל חוקי התורה גזירות הן, ראוי להתבונן בהם וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם, תן לו טעם וכו'. ורוב דיני התורה אינם אלא עצות מרחוק מגדול העצה [הקב"ה] לתקן הדיעות וליישר כל המעשים" (הלכות תמורה פ"ד הי"ג). זאת אומרת הלימוד הפשטני של הלכות ודינים אינם מספיקים לנו. צריכים לתת במצוות חיות ורגשיות שנבין מה מטרת חכמת התורה.

הקדמונים (מורה נבוכים, ספר החינוך וכיו"ב) וכן האחרונים (רש"ר הירש וכיו"ב) עסקו בזה הרבה. גם ספרות החסידות תרמה לזה הרבה. ובימינו יש ספר "המצוות וטעמיהן" של הרב אברהם צ"ל (הוצאת כתר, ירושלים) המביא ביאורים רבים לכל מצוה. לכן המכבד את זכרו של רשב"י צריך ללכת בעקבותיו גם בלימוד זה.

[ב] ר' שמעון זלזל בערכו של מעשה מצוה אם כוונת המבצע המצוה לא היתה לשם שמים. מעשה (שבת לג:) שהתווכחו ביניהם ר' יהודה ור' שמעון בעניין פעולותיהם של אומות העולם ביישוב העולם. ר' יהודה היה סבור "כמה נאים מעשיהם של אומה זו (הרומיים). תקנו שווקים, תקנו גשרים, תקנו מרחצאות. נענה רשב"י ואמר כל מה שתקנו לא תקנו, אלא לצורך עצמם. תקנו מרחצאות לעדן בהם את עצמם, תקנו גשרים ליטול מהן מכס" (מכל המשתמש בגשר). עד כאן לשונו. זאת אומרת גם מעשה שהוא תקין, אם יש כוונות זרות ומקיים המצוה חושב לטובת עצמו, המצוה היא פגומה ולא שייך להגדיר אותה "כמה נאים מעשיהם".

גם הרמב"ם היה סבור כי אפשר לפגום בשלמות המצוה אם מתכוונים כוונות זרות של אנוכיות. יש החושבים שהמזוזה שבפתח החדר היא סגולה להציל את הבית מגנבים או סגולה להציל את דיירי הדירה מחלומות רעים. כך לשון הרמב"ם: "מנהג פשוט שכותבים על המזוזה מבחוץ וכו', אבל אלו שכותבים מבפנים שמות המלאכים או שמות קדושים או פסוק או חותמות [ציורים] הרי הן בכלל מי שאין להם חלק לעולם הבא. שאלו הטפשים לא די להם שביטלו המצוה אלא שעשו מצוה גדולה שהיא יחוד השם של הקב"ה ואהבתו ועבודתו, כאילו היא קמיע של הנאת עצמם, כמו שעלה על ליבם הסכל שזה דבר המהנה בהבלי העולם" (הלכות מזוזה פ"ה ה"ד).

מדבריו למדנו שהמניחים תפילין כדי שמעשה זה יציל את הלושב מתאונת דרכים או אלו הנותנים לצדקה לפני שיוצאים לנסיעה ארוכה שישימש להם כמין ביטוח נגד אסון בדרך, אמנם אפשר לעודד אותם כי "מתוך שלא לשמה בא לשמה", אבל בעצם ריקנו רוב מעשה המצוה מתוכן כי לא כיוונו לשם עשיית רצונו של הקב"ה. ולכן הרוצה ללכת בעקבותיו של רשב"י חייב להתעלות, לחנך את עצמו שכל מצוה ומצוה שיקיים תהיה בכוונה לעשות רצון בוראו ולא לשם הנאת עצמו. אם ילמד תורה, יהא זה כדי לדעת תורת ה' ולא כדי להשיג שידוך טוב או משרה יפה, או פרסום. השומר שבת ומענגה צריך לכוון לכבוד השבת, ולא כדי לפנק את גופו במנוחה ואכילה דשנה. אמנם ודאי גם בלי כוונה נשגבה קיים האדם את המצוה, אבל לפי רשב"י המצוה פגומה מאוד. המחשיב את רשב"י ותורתו חייב לשפר את עצמו בזה.

[ג] וכן מי שלוקח לעצמו את דמותו של רשב"י להיות לו למורה דרך, צריך להקפיד על סדר זמנים שלו לתת כמה שאפשר יותר למען התקדמות בלימוד התורה. רשב"י תבע שבכל סעודה שהאדם אוכל יגיד שם דברי תורה (אבות, פרק ג'). רשב"י קובע שעל האדם לחזור הרבה פעמים על לימודו לבל ישכח ממה שלמד. כי אם ישכח, הוא כמו

מאבד ציפור יקר ערך שנמסר לשמירתו והוא מתחייב בנפשו (ספרי, עקב, מח). רשב"י התריע שהסיבה שיש עיירות נתלשות מארץ ישראל היא מפני שכלל העם אינה מרבה מספיק בלימוד התורה (מדרש איכה, תחילת הפתיחה). והוא שעודד אותנו: "אם ראית הבריות שנתייאשו ידיהם מן התורה, עמוד והחזק בה, שאתה נוטל שכר כנגד כולם" (ירושלמי, ברכות פ"ט ה"ה). ולכן מכבדי רשב"י צריכים להתאמץ יותר בלימוד התורה.

[ד] נסיים בזה. רשב"י התנגד למי שיוצא לחו"ל, אפילו אם אחר כך יחזור ארצה כשהוא עשיר. מעשה באחד כזה ששב ארצה "והיו התלמידים רואים אותו ומקנאים בו, והיו מבקשים [אף] הם לצאת לחוצה לארץ. וידע רשב"י והוציאם לבקעה אחת על פני מירון ונתפלל ואמר: 'בקעה, בקעה, התמלאי דינרי זהב'. התחילה מושכת דינרי זהב לפניהם. אמר להם, אם זהב אתם מבקשים? הרי זהב, טלו לכם. אלא תהיו יודעים כי כל מי שנוטל עכשיו, חלקו של עולם הבא הוא נוטל. שאין מתן שכר [שמירת] התורה אלא לעולם הבא" (מדרש שמות רבה, נב). מה רעיון המדרש הזה? יושבי ארץ ישראל הם מובטחים לזכות לעולם הבא (כתובות קיא ע"א).

אמנם אפשר לצאת לחו"ל ולהתעשר, אבל דיירי קבע בארץ ישראל הם הזוכים למה שהוא שווה יותר מכסף וזהב. ואם רוצים הם להמיר שכר ישיבת ארץ ישראל על כסף וזהב ביכולתו של רשב"י כבעל מופתים לסדר להם זאת, אבל את חלקם לעולם הבא שזוכים בו כי שומרים תורה בארץ ישראל את זה הם יפסידו. המסקנה היא שהיושב בארץ ישראל, למרות שאינו זוכה לעושר, הרוויח יותר מאשר אותו מסכן שיצא לחו"ל, נהיה עשיר והפסיד מצוות יישוב ארץ ישראל. לקח זה יש לכל אחד ללמוד בדורנו [ובמסכת בבא בתרא צא ע"א החמיר רשב"י מאד לאסור היציאה מא"י אפילו בשנת בצורת, כל עוד שאפשר לקנות מזון אפילו ביוקר רב. רשב"י מייחס לחטא זה עונש מיתתם של אלימלך ובניו].

כל התולה תמונה של אבא על הקיר, ודי לו בזה, לא נקרא שכיבד את אביו. כן כל המבקר את קבר רשב"י בל"ג בעומר ולא עסק בתורותיו, עצותיו והדרכותיו (כפי שנמסרו בגמרא ובמדרשים) הוא כמו אותו הבן הטרוד בעסקיו ומבקר את אביו פעם אחת בכמה חודשים. אמנם יש לו כל ספרי רשב"י בארון הספרים שלו, אבל אין לו פנאי לעיין בדבריו. אבל מי שרוצה להידבק ברבי שמעון באמת, יקיים בקשת רבי שמעון עצמו: "בני, שנו מדותיי שהם תרומות מתרומות מדותיו של רבי עקיבא!" (גיטין סז ע"א עיי"ש רש"י). ועליו הרי העיד מורו רבי עקיבא: "דיך, שאני ובוראך מכירים את כוחך" (ירושלמי, סנהדרין פ"א ה"ב). זאת אומרת לא כל חכמי דורו הכירו רום מעלת ערכו שהיא למעלה מהם, אבל הקב"ה ורבי עקיבא הכירו! ואחרי מותו של רשב"י כבר מכירים זאת כולם, בבחינת "גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם" (חולין ז).